

HZ. ÖMER'İN YÖNETİM İLKELERİ

HZ. OMAR'S ADMINISTRATIVE PRINCIPLES

ÖMER CİDE

YRD. DOÇ. DR., KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ, İLAHIYAT FAKÜLTESİ, İSLAM SANATLARI VE TARİHİ BÖLÜMÜ

omercide@kilis.edu.tr

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article types
Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received
10 Kasım / November 2017

Kabul Tarihi / Accepted
10 Aralık / December 2017

Yayın Tarihi / Published
Aralık / December 2017

Yayın Sezonu / Pub Date Season
Aralık / December

Atıf/Cite as
Cide, Ömer. "Hz. Ömer'in Yönetim İlkeleri- Hz. Omar's Administrative Principles". Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 4, sy.7 (Aralık/December 2017)

Copyright © Published by Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi- Kilis 7 Aralık University Journal of The Faculty of Theology, Kilis, 79000 Turkey. All rights reserved.

For Permissions
ilahiyyatdergisi@kilis.edu.tr

Özet¹

Hz. Ömer'in yönetim anlayışı her dönemde geçerli olabilecek ilkelere dayanmaktaydı. Öncelikle şunu belirtelim ki herhangi bir yöneticinin başarılı olabilmesi için kalifiyeli insan kaynağına sahip olması gerekir. Bu bağlamda Hz. Ömer şanslı yöneticilerden bir tanesidir. Çünkü Hz. Peygamber'in dizi dibinde yetişmiş ashabin ekseriyeti Hz. Ömer döneminde hayattaydı. Bu durum ona ideallerini gerçekleştirmesi için büyük bir imkân sunmuştur.

Ancak onun yönetimini başarılı kılan önemli ilkelerin olduğunu unutmamak gerekir. Söz konusu ilkeleri ana hatlarıyla şu başlıklarda toplamak mümkündür. İnanıldığı değerlere uyma, yöneticiliği geçim kapısı görmeme, kabile dengesine dikkat etme, ehliyetli insanları işbaşına getirme, teftiş, İstişare, eleştiriye açık olma ve halka iyi davranmak.

Bütün bu ilkeler Hz. Ömer döneminde problemlerin asgari düzeyde olmasını sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Ömer, Yönetim, Birlik, İlkeler.

Abstract

Omar's administrative mentality was depend on guidelins which can be valid all eras. Primarily remark that any maneger need to a qualified human resource in order to be successful. İn this context Omar is one of the lucky executives. Because the majority of the Prophet's followers were alive during Omer's time. This condition gave him a great opportunity to realize his ideals.

But, it should not be forget that his administration has a successfull principle. These principles can be summarized in the following headings. Consultation, bringing qualified people to work, inspection, pay attention to tribal imbalance, comply with beliefs, don't see the administration livelihood. Be open to criticism and behave well to public.

All these principles provided for problems to be minimal in the Omar's periode.

Keywords: Hz. Omar, Administrative,Unity, Principles.

Giriş

Hz. Muhammed genel kabule göre 571 yılında Mekke'de dünyaya gelmiştir.² Ona peygamberliğin gelmesiyle birlikte kendisine vahyedilen³ inanç sistemini insanlara anlatmaya başlamıştır. On üç yıl Mekke'de tebliğ vazifesini yaptıktan sonra Medine'ye hicret etmiştir. Bu dönemden itibaren Medine, İslam kaidelerine göre yönetilen bir şehir devleti olmuştur. Onlarca savaşın sonunda İslam Devlet'i yerini sağlamlaştırmıştır. Hayber Yahudilerinin etkisiz hâle getirilmesi ve ardından Mekke'nin fethiyle birlikte Müslümanlar Yarımadanın en

¹ Bu makale, 23/24 Kasım 2017 tarihlerin Assam 1. Uluslararası İslam Birliği Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² İbrahim, Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, DİB Yayınları, Ankara 2014, s. 61.

³ Kasım, Şulul, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebi*, Ensar Yayınları, İstanbul 2014, s. 210.

etkin gücü durumuna gelmişlerdir. Bu gücün verdiği etkiyle çevre kabileler Müslümanların gücü karşısında boyun eğmek zorunda kalmışlardır.⁴

Hız. Peygamber'in vefatı Müslümanların kısa bir süre bocalamasına sebep olmuştur. Bunun da en büyük sebebi halifenin kim olacağı meselesiydi. Sert tartışmalar yaşansa da uzun sayılmayacak bir sürede sorun çözülmüştür. Hız. Ebu Bekir devletin ilk halifesi olmuştur. Bu sefer daha önce İslam Devleti'ne boyun eğen bazı kabileler dinden dönmek suretiyle yeni halife kabul etmediklerini ilan ettiler. İslam tarihinde ridde/irtidat hareketi olarak adlandırılan bu girişim Hız. Ebu Bekir'in dirayetiyle güçlkle de olsa bastırılmıştır. Böylece içeride birliği ve sükûneti sağlamıştır. Bu durum ona hem Bizans hem de Sasaniler'e karşı harekete geçme fırsatı vermiştir. Irak ve Suriye bölgesinde bazı yerleri fethederek fetih hareketlerini başlatmıştır.

Hız. Ebu Bekir vefat edeceğini anlayınca ashabın ileri gelenlerinin bir kısmıyla istişarede bulunmuş ve halifelğe Ömer b. Hattab'ı getireceğini bildirmiştir. Hız. Ebu Bekir yönetimi boyunca Hız. Ömer'i yanından ayırmamış ve devlet işlerinde de sürekli ona danışmıştır. Hız. Ömer, aynı zamanda ilgili dönemde kadılık görevini ifa etmiştir.⁵ Hız. Ömer kendinden önceki iki yöneticinin deneyimlerini görme imkânına sahip olmuş ve yöneticiliği esnasında büyük ölçüde söz konusu deneyimlerden istifade etmiştir. Yönetimi boyunca Hız. Peygamber ve Hız. Ebu Bekir'i takip etmiş, ayrıca yeni durumlara çözüm üretme kabiliyetini de sergilemiştir. Devletin ihtiyaç duyduğu kurumları en uygun bir biçimde ihdas etmiştir.

Yönetimin en önemli unsuru bilgidir. Bilgi olmadan yapılan işlerin isabetli olma ihtimali çok düşüktür. Bu bağlamda İslam Devleti'nde yönetici olabilmek için onun ilkelerini iyi bilmek gerekmektedir. Hız. Ömer İslam dinini en iyi bilenlerdendi. Hız. Ömer iyi bir müfessir, muhaddis ve hukukçuydu. Bu ilmi derinliği kendi zamanında da takdir edilmiştir.⁶ Hız. Peygamber'in: "*Allah, hakkı Ömer'in diline ve kalbine koymuştur*"⁷ dediği nakledilmektedir. Hız. Ömer, din ve dünyayı çok iyi bilen biridir. Bundan dolayı aldığı kararlar isabetli olmuş ve karşılaştığı değişik meseleleri doğru bir şekilde çözüme kavuşturmuştur.⁸

⁴ Mevlana Şibli Numani, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, Tercüme: Yusuf Karaca, İz Yayıncılık, İstanbul 2005, s.3 29.

⁵ Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Tarihü't-Taberî*, Tahkik: Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, Darü'l-Mearif, Mısır. III, s. 426.

⁶ Mustafa, Özkan, *Dört Halife Dönemi*, Fecr Yayınları, İstanbul 2017, s. 50.

⁷ Tirmizi, "Menakıb", 3683. Ebu Davud, "Harac", 18.

⁸ Özkan, *Dört Halife Dönemi*, 51.

Hız. Ömer yöneticiliği ve bu alandaki başarısı İslam Tarihi'nde yerini almıştır. Ona başarıyı getiren belli başlı yönetim ilkelerinin olduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Büyüyen coğrafyayı yönetmek farklı kültür ve dinlerden olanları idare etmek çok zor bir iştir. Hız. Ömer'in büyük oranda sorun yaşamadan devleti yönettiği ilkeleri incelemek önem arz etmektedir. Hız. Ömer'in yönetim ilkelerini şu başlıklar altında ele alabiliriz

1- İnandığı Değerlere Uyması

Hız. Ömer inanmış olduğu dinin değerlerini yerine getirmek için olağan gücüyle çalışan bir insandı. Toplumunu yönlendirmeye çalıştığı ilkelere en başta kendisi uyardı. Daha sonra ailesini bu hususta uyarır halktan istenen davranışlara kendilerinin de azami derecede riayet etmelerini isterdi. Onun bu konudaki uygulamalarıyla ilgili durumunu Salim b. Abdullah b. Ömer şöyle anlatırdı: “Hız. Ömer Müslümanları bir şeyden alıkoyduğu zaman aile fertlerini toplar, onlara şöyle derdi: ‘Ben Müslümanları şu şu hususlardan alıkoydum, onlara bunu yasakladım. Vahşi kuşların yemlerine baktıkları gibi insanlar da sizin hallerinize ve yaşayışınıza bakıp dururlar, sizi murakabe ederler. Allaha yemin ederim ki, eğer sizden birisi bu suçu işleyecek olursa mutlaka ona iki kat ceza uygulayım.”⁹ Yine “Ömer insanlara bir şeyi yasaklamak istediğinde önce ailesine varır ve şöyle derdi: ‘Hiç birinizin yasakladığım bir şeyin içine düştüğünü asla bilmeyeyim. Aksi taktirde onun cezasını kat kat artırırım.”¹⁰ Hız. Ömer, “Devlet başkanları ve rehberleri doğru yolda oldukları müddetçe insanların da doğru yolda olmaya devam edeceğini”¹¹ biliyor ve bu bilinç ile hareket ediyordu. Nitekim şu nakil Hız. Ömer'in dürüst olmasından dolayı yöneticilerinin de öyle davrandığını göstermektedir. Kısra'nın kılıcı ve kuşağı, zümrüt süsleriyle birlikte Hız. Ömer'e getirildiğinde Hız. Ömer şunları söyledi: “Bu kılıcı bu haliyle getirip teslim edenler gerçekten emin kimselerdir.” Buna karşılık Hız. Ali: “Sen afif davrandığın için sana tabi olanlar da afif davranmıştır” demiştir.¹²

Onun bu şekilde davranması gelecek birçok eleştirilerin önünü kesmiştir. Karşılığı olmayan propagandaların halk nazarında itibarı olmadığı için

⁹ İbn Esir, Ebu'l-Hasan İzzeddin Ali b. Ebi'l-Kerem, *el-Kamil fit'Tarih*, Tahkik. Ebi'l-Fida Abdullah Kadi, Daru'l-kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1978, II, s. 454.

¹⁰ İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd, b. Meni el-Hasimi, el-Basri, *Kitabu't-Tabakati'l-Kebir*, Tahkik: Ali Muhammed Ömer, Mektebetü'l-İshanci, Kahire 2001, III, s. 269, İbn Esir, *el-Kamil fit'Tarih*, II, s. 454.

¹¹ İbn Sa'd, *Kitabu't-Tabakati'l-Kebir*, III, 282.

¹² İbn Esir, *el-Kamil fit'Tarih*, III, 362.

bu dönemde bu tür faaliyetlerin olmasını engellemiş ve devletin birliğinin korunmasını sağlamıştır.

2- Yöneticiliği Geçim Kapısı Görmemesi

Toplumlarda huzursuzluğa sebebiyet veren en önemli unsurlardan bir tanesi maddi menfaattir. Özellikle yönetici konumunda olan kişi herkesin dikkatlerini üzerine çeker. Bu makamda yapılacak bir yanlış toplum içerisinde ciddi bir yankı bulabilir. Haksız kazanç elde etme ve akrabalarına iltimasta bulunma yöneticiler için en önemli sına durumlardır. Hz. Ömer hilafeti boyunca bu duruma azamî derecede riayet etmiştir. Hilafeti ne kendisi ne de yakınları için bir menfaat kapısı olarak görmemiştir. Tam aksine bu görevden dolayı kendini ve ailesini mağdur etmiştir. Hayatındaki şu örnekleri hatırlamak faydalı olacaktır. Hz. Ömer Divanı kurduktan sonra maaş alacakları kaydetmeye başlayacağı sırada Hz. Ali ve Abdurrahman b. Avf, önce kendi ismini yazmalarını istediler. Ancak Hz. Ömer kendi ismini en başta yazmayı kabul etmedi. Hz. Peygamber'in amcasından başlamak suretiyle kişileri Müslüman olma derecelerine göre divana kaydetmiştir.¹³ Ayrıca devlet hazinesinden alması gereken mal miktarını belirtirken orta hâlli bir insanı ölçü almıştır. *"Allah'ın malından (hazineden) kendime helal saydığım şeyleri size söyleyeyim mi: 'Birini kışın soğuşunda, birini de yazın sıcağında giyeceğim iki hülle; hac ve umre görevini eda edeceğim bir binek hayvanı; Kureyş'ten ne zengin ne de fakir, orta halli bir adamın zaruri gıdası kadar benim ve ailemin gıda ihtiyacı.' Sonra ben Müslümanlardan birisiyim. Onlara isabet eden bana da isabet eder"*¹⁴ dediği nakledilmektedir.

O, devletin malını yetim malına benzetmiş¹⁵ ve kendi öz malından daha iyi korumuştur.¹⁶

Hz. Ömer aynı zamanda devlet hazinesinde kendi akrabalarına hiçbir şekilde ayrıcalık tanımamıştır. Hatta hassasiyetinden dolayı akrabalarını önemli görevlere getirmemiştir. Buna dair de hayatında önemli pasajlara rastlamaktayız. *"Hz. Ömer zayıflıktan sallanan genç bir kız gördü. Bunun üzerine, 'Bu genç kız kimdir?' dedi. Abdullah, 'Senin kızlarından biridir.' dedi. Ömer: 'Hangi kızım?' diye sordu. Abdullah, 'Benim kızımdır' dedi. Ömer:*

¹³ Taberî, *Tarihü't-Taberî*, III, 614.

¹⁴ İbn Sa'd, *Kitabü't-Tabakati'l-Kebîr*, III, 256, Taberî, *Tarihü't-Taberî*, III, 616, Taberî'de Hac ve Umre için binek ihtiyacının da içinde bulunduğu başka şeylerde vardır.

¹⁵ İbn Sa'd, *Kitabü't-Tabakati'l-Kebîr*, III, 256, *Ben istifade etmem açısından Allah'ın malını yetim malı konumuna koydum. Şayet ihtiyacım olmazsa ondan uzak dururum. İhtiyacım olursa meşru daire içinde yerim."*

¹⁶ İbn Esir *el-Kamil fit-Tarih*, II, 458.

‘ Onu gördüğüm hâle ne getirdi?’ diye sordu. Abdullah, ‘Senin için. Ona in-fakta bulunmadın.’ dedi. Ömer: ‘ Vallahi çocuğundan dolayı senin gafletine bakıp da onun atıyesini artıramam’¹⁷ dedi.

Ayrıca Hz. Ömer hilafet makamından dolayı yakınlarına hediye getirilmesine razı olmamıştır. Ebu Musa el-Eş’ari Hz. Ömer’in hanımına bir zirâ bir karış uzunluğunda elbiselik kadife kumaş hediye etmişti. Bunu üzerine Hz. Ömer hem eşine hem de Musa el-Eş’ari’ye kızmış ve kumaşı iade etmiştir.¹⁸

Makamına binaen kendisine farklı muamele yapılmasına karşı çıkmış ve bunu şiddetle reddetmiştir. Bir defasında kesilmiş devenin en güzel yerlerinden alınmış et kendisine ikram edilince, “O devinin güzel yerini kendim yiyip de kemiklerini insanlara yedirdiğim taktirde ne kötü bir yönetici olurum ben! Bu tası kaldır ve bize başka yemek getir”¹⁹ demiştir.

Etrafında bulunan topluluktan bir kişi, Hz. Ömer’e, halifelige oğlu Abdullah’ı getirmesini teklif ettiği zaman, o şöyle cevap verdi: “ Allah müstahakını versin. Vallahi sen bu sözünle Allah’ın rızasını gözetmiş değilsin, yazıklar olsun sana. Ben kendi hanımını boşamaktan aciz birisini nasıl halife adayı göstereyim? Sizin bu işinizi yüklenmekten pek tamahkâr değiliz. Ben bu işe getirildiğimden dolayı sevinip de hamd etmiş değilim. Bunun için de kalkıp bir ikincisini kurban mı edeyim? Eğer bu iş hayırlı bir iş ise, zaten ailemizden birisi bu işe erişti. Eğer şerli bir iş ise Allah bunu bizden gidermiş oldu. Ömer’in ailesinden bu iş için birinin kurban olması yeterlidir. Muhammed ümmetinin işlerini Cenab-ı Allah’ın ailemizden bir tek kişiye soru etmesi yeterlidir. Ben bu iş için nefsimi ve kendimi zorlara soktum ve aile efradımı birçok şeyden mahrum ettim. Şayet bu işten böyle günahsız ecirsiz olarak kurtulacaksam ne mutlu bana!”²⁰

Hz. Ömer’in bu hassasiyeti kendi döneminde insanların kendisine yönelteceği eleştirileri büyük oranda azaltmış ve yönetime olan güvenini artırmıştır. Hz. Osman döneminde meydana gelen olayların en önemli sebeplerinden bir tanesinin onun akrabalarına karşı yaklaşımı olduğunu hatırlarsak Hz. Ömer’in bu uygulamasının ne kadar yerinde olduğu anlaşılacaktır.

3- Kabile Dengesine Dikkat Etmesi

İslamiyet’in doğmuş olduğu coğrafyada toplumsal yapıyı en fazla etki-

¹⁷ İbn Sa’d, *Kitabü’t-Tabakati’l-Kebir*, III, 257.

¹⁸ İbn Sa’d, *Kitabü’t-Tabakati’l-Kebir*, III, 287.

¹⁹ İbn Sa’d, *Kitabü’t-Tabakati’l-Kebir*, III, 290.

²⁰ İbn Esir, *el-Kamil fit’Tarih*, II, 456-460.

leyen şey kabilecilikti. Bu durum İslamiyet ile birlikte belli bir oranda değişti. Ancak tamamen ortadan kalktığını söylemek mümkün değildir. Hz. Peygamber kabileye dayalı yaşam biçimini akideye dayalı yaşam biçimine çevirmeye çalışmıştır.²¹ Onun yolunu takip eden Hz. Ömer asabiyetin toplumda yeniden canlanmasını engellemek için büyük çaba sarf etmiştir. Yönetimi boyunca kendi akrabalarını valilik ve ordu komutanlığı gibi üst düzey makamlara getirmemiştir. Kendi soyunda olan Numan b. Adi ve Kûdame b. Maz'un'a devlet memurluğu görevi vermiştir. Bu iki kişiyi de kısa süre sonra görevden almıştır.²² Vefat edeceği zaman oğlu Abdullah'ın halife bırakması tavsiye edilince buna şiddetle karşı çıkmıştır.²³

Hz. Ömer asabiyeti tesirsiz hâle getirmek için uygulamış olduğu bir diğer siyaset ise kabileler arası denge politikasına dikkat etmesidir. Farklı kabilelerden liyakat sahibi kişileri seçmek suretiyle denge politikasına dikkat etmiştir.²⁴ Ordu komutanlığı ve valilik gibi önemli görevlere farklı kabilelere mensup kişileri atamıştır.²⁵ Bu sayede icraatları büyük kitleler tarafından kabul görmüştür. Hz. Osman döneminde meydana gelen isyanların en belirgin sebeplerinden bir tanesinin kendi akrabalarını yönetime getirmek olduğunu hatırlarsak²⁶ Hz. Ömer'in kabile dengesine dikkat etmesinin ne kadar isabetli olduğu ortaya çıkacaktır. Kabile dengesinin kaybolmaması için Hz. Ömer kendisinden sonra halife adayları olan Hz. Ali, Hz. Osman, Zübeyr ve Sa'd b. Ebi Vakkası davet ederek onlara şöyle seslenmiştir: “*Ey Ali! Eğer bu işi yüklenecek olursan, aman Haşimoğulları'nı insanların başına getirmekten sakın.*” Hz. Osman'a: “*Ey Osman! Şayet sen Müslümanların bu işlerini yüklenecek olursan sakın Ebu Muaytoğulları'nı insanların başına musallat etme*” demiştir. Sonra Sa'd'a dönmüş: “*Ey Sa'd! Eğer Müslümanların işlerini sen yüklenecek olursan, kendi akrabalarını insanların başına geçirme*” diye tembihte bulunmuştur.²⁷

Günümüzde kan bağına dayalı kabile yapısı büyük oranda geçerliliğini yitirmiş durumdadır. Ancak fikir birliktelikleri modern kabilecilik olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla devleti yönetenlerin bu dengeye dikkat etmeleri gerekmektedir. Önemli görevlere toplumda karşılığı bulunan farklı

²¹ Cabiri, Muhammed Âbid, *Arap-İslam Siyasal Aklı*, Tercüme: Vecdi Akyüz, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2001, s. 73.

²² Apak, Adem, *Asabiyet*, Ensar Yayınları, İstanbul 2016, s. 157.

²³ İbn Esir *el-Kamil fit'Tarih*, II, 456-460.

²⁴ Apak, Asabiyet, s. 159.

²⁵ Ya'kubi, Ahmed b. Ebi Ya'kub el-Abbasi, *Tarih'ül-Yakubi*, Matbei'l-Beril, Leiden 1883, II, s. 185-186.

²⁶ Mustafa, Fayda, *Dört Halife Dönemi*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2014, s. 352.

²⁷ İbn Esir, *el-Kamil fit'Tarih*, II, 448.

akımlarda kabiliyetli insanların tamamına eşit şartlarda imkân sağlanmalıdır. Bir kesimin lehine devlet kadrolarında alan açılması ciddi sıkıntıları beraberinde getirecektir. Bu durum diğer düşünce birlikteliklerini küstürecek ve meşruiyet zemini sadece bir kesimle sınırlı kalacaktır. Toplumsal mutabakat oluşmadığı için de devlette birlik sağlamak zorlaşacaktır.

4- Ehliyet/Liyakat

Hız. Ömer yöneticilik vasfına haiz bir kişiydi.²⁸ Cahiliye döneminde Darü'n-Nedve'deki sefaret (elçilik) görevini ifâ etmekteydi.²⁹ Daha önce belirttiğimiz gibi Mekke döneminin bir kısmında Medine döneminin tamamında Hız. Peygamber'in yanı başında bulunmuştu. Yine Hız. Ebu Bekir'in yöneticiliğine yakinen şahit olmuştu. Talha b. Ubeydullah, Hız. Ebu Bekir'in Hız. Ömer'i halife olarak vasiyet etmesine itiraz etmiştir. Hız. Ebu Bekir'e "Ömer senin yanındayken halkının yanına gelemediğini görmüyor musun? Rabbine kavuşacaksın ve raiyetin hakkında soracaktır. Bunun üzerine Hız. Ebu Bekir: "Rabbimle karşılaştığım zaman bana sorarsa şöyle derim: Senin halkının üzerine onların en hayırlısını seçtim"³⁰ dedi.

Hız. Ömer yöneticilerde aradığı vasfın ehliyet olduğunu bildiren şu söz onun anlayışı hakkında bilgi vermektedir. Hız. Ömer: "Vallahi sizin işinizden bir şey bana gelir de birinin onun üzerine alınması gerekirse o benden uzak değilse (o şahsı) ehliyet ve emanet yönüne bakarak tayin ederim"³¹ demiştir. Nihavend Savaşı için hazırlık yapan Hız. Ömer komutanlığa en ehil olan kişiyi seçeceğini söylemiştir. İnsanlar seçtiği kişinin kim olduğunu sorduklarında Hız. Ömer: "Numan b. Mukarrin el-Müzeni'dir" deyince sahabeler: "Evet, işte o en iyisidir ve bu işe in ehlidir"³² demişlerdir.

O, "Kendisinden daha güçlü, ehliyetli birini bulduğum hâlde bir adamı vali tayin etmekten gerçekten çok rahatsız oluyorum"³³ demiştir. Bu düşüncesi sözde kalmamış ve imkân bulduca uygulamıştır. Şurahbil b. Hasene, Muaviye'den önce İslam dinine girmiş olması ve Hız. Ebubekir döneminde fetih hareketlerinde bulunmasına rağmen onu görevden almış yerine Muaviye'yi getirmiştir. Bunu gerekçesi olarak da şunları söylemiştir: "Ben O'nu beni kızdıran bir harekette bulunduğu için değil, daha güçlü birini iste-

²⁸ Corci, Zeydan, *Tarihu'l-Temedduni'l-İslamî*, Daru'l-Mektebet-i Hayat, Beyrut, s. 61.

²⁹ Muhammed, Hamidullah, *İslam Peygamberi*, Tercüme: Mehmet Yazgan, Beyan Yayınları, İstanbul 2012, s. 100.

³⁰ Taberî, *Tarihü't-Taberî*, III, 443.

³¹ İbn Sa'd, *Kitabü't-Tabakati'l-Kebir*, III, 255.

³² İbn Esir, *el-Kamil fit'Tarih*, II, 414.

³³ İbn Sa'd, *Kitabü't-Tabakati'l-Kebir*, III, 284.

*diğim için görevden alıyorum.*³⁴ Bu uygulaması onu olaylara duygusal değil akılcı yaklaştığını göstermektedir.

Kendi oğlu Abdullah'ı halife olarak tayin etmesi kendisine tavsiye edilince, onun bu işe ehliyetli olmadığı gerekçesiyle reddetmiştir.³⁵

Hız. Ömer halife seçildikten sonra insanlara hitapta bulunurken şöyle demiştir: *“Her kim huzurumuzda olursa, onunla bizzat karşı karşıya muamelede bulunuruz. Bizden uzak olanları ise kudret ve emanet sahibi kişilerin yönetimine tevdi ederiz.”*³⁶

Hız. Ömer'in liyakate dikkat etmesi yönetimin bütün bölgelerde güzel bir şekilde uygulamasını sağlamıştır. Merkezi yönetime gelecek olan eleştirilerin önü kesilmiştir. Çünkü atanan bürokratların icraatlarından birinci derecede onları göreve getiren sorumludur. Hız. Osman döneminde meydana gelen karışıklıkların bir nedeni de atanan görevlilerin yapmış oldukları hatalardır.³⁷ Hız. Ömer, yönetici atama işlerini titizlikle yaptığı için bu konuda fazla sıkıntı yaşamamıştır. Sorun çıkaran görevlileri de azletmekten çekinmemiştir.³⁸

Günümüzde de yapılması gereken ilk iş kişileri liyakat esasına göre iş başına getirmek olmalıdır. Görevler ehline verilmelidir ki, işini düzgün yapıp yönetime karşı sıkıntı çıkaracak uygulamalarda bulunmasın. Bir toplumda memnun olmayanların sayısı arttıkça iç barışı koruma ihtimali o oranda azalmaktadır.

5- Teftiş

Devleti yöneten kişi atadığı yöneticilerden sorumludur. Onların sergilemiş olduğu yönetim biçimi aynı zaman da yöneticiye de yansımaktadır. Teftiş, yöneticilerin keyfi uygulamalarının önüne geçtiği³⁹ gibi aynı zaman da halkın yönetime olan güvenini de artırır. Hız. Ömer atamış olduğu valileri ciddi bir şekilde teftiş ederdi. Valilerini halkın huzurunda sorguya çekerdi.⁴⁰ Ayrıca Hız. Ömer, bir valiyi tayin ettiği zaman onun malını yazardı.⁴¹ O, bir yerde sıkıntı meydana geldiğinde müfettiş gönderir olayı tahkik ettirirdi.⁴² Hız. Ömer her yıl belli bir zamanda valileri toplayıp zu-

³⁴ İbn Esir, *el-Kamil fit-Tarih*, II, 402.

³⁵ İbn Sa'd, *Kitabü't-Tabakati'l-Kebir*, III, 318.

³⁶ İbn Sa'd, *Kitabü't-Tabakati'l-Kebir*, III, 255.

³⁷ Apak, *İslam Tarihi*, II, 207.

³⁸ Mehmet, Azimli, Hız. Ömer, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2013, s. 58.

³⁹ Apak, *İslam Tarihi*, II, 94.

⁴⁰ İbn Sa'd, *Kitabü't-Tabakati'l-Kebir*, III, 284.

⁴¹ İbn Sa'd, *Kitabü't-Tabakati'l-Kebir*, III, 285.

⁴² İbn Esir, *el-Kamil fit-Tarih*, II, 411.

lünden uzak durmaları konusunda onlara gerekli nasihati yapardı.⁴³ Bununla yetinmez diğer şehirlerden gelen vatandaşlardan valinin halka karşı tutumu hakkında bilgi alırdı. Çarşı pazarı gezer ve teftiş ederdi.⁴⁴ Yine ordudan Medine'ye gelen savaşıclardan ordu komutanlarının davranışları hakkında bilgi edinirdi. Dabba b. Mihsan el-Anezi, Basra valisi Ebu Musa hakkında bazı şikâyetlerde bulunmuştu. Bunun üzerine Hz. Ömer valiyi Medine'ye çağırılmış ve müşteki ile yüzleştirmiştir.⁴⁵ Hz. Ömer valilerden kendisine bazı heyetler göndermesini talep ederdi. Bunun amacı valinin uygulamalarında haksızlık yapıp yapmadığını öğrenmekti. Bununla birlikte genel müfettiş görevlendirme, halkın istek ve şikâyetlerini kendisine iletmek için postacılar gönderme ve Hac mevsiminde iki tarafı yüzleştirme gibi uygulamalara da gitmiştir.⁴⁶

Hz. Ömer'in teftiş işini ciddiye alması ve bu konuda taviz vermemesi, vali ve komutanların hal ve hareketlerine dikkat etmelerini sağlamıştır. Nitekim insanlar, Hz. Osman'ı atadığı valilerden dolayı eleştirince o, bazı valilerin Hz. Ömer tarafından atandığını söylemiştir. Ancak insanlar cevabı yeterli bulmamış ve “Onların Ömer'in korkusundan titrediklerini” dile getirmişlerdir.⁴⁷ Onun bu sert tutumu toplumun ıslahı için etkili bir araç olmuştur.⁴⁸

6-İstişare

Allah, istişareyi Müslümanların güzel bir özelliği olarak belirtmiştir.⁴⁹ İstişare bir konuda daha isabetli karar almayı sağlamakla birlikte yükümlüğün sadece bir kişi yüklenmesini engeller. Ayrıca başka insanlar da karar alma sürecine dâhil edildiği için onların alınan kararları benimsemesini ve kendilerini yönetimin bir parçası olarak görmesini sağlamaktadır.⁵⁰ Hz. Peygamber vahyin gelmediği konularda ashabına danışmış, zaman zaman onların fikirlerini isabetli görmüştür.⁵¹ İlk halife Hz. Ebu Bekir de aynı çiz-

⁴³ İbn Esir *el-Kamil fit-Tarih*, II, 429.

⁴⁴ Sharifah Hayaati Syed Ismail al-Qudsy, Effective Governance in the Era of Caliphate `Umar Ibn Al-Khattab, *European Journal of Social Sciences* – Volume 18, Number 4 (2011), s. 620.

⁴⁵ İbn Esir, *el-Kamil fit-Tarih*, II, 445.

⁴⁶ Ali Muhammed Sallabi, *Hz. Ömer*, Çeviren: Mehmet Akbaş, Ravza Yayınları, İstanbul 2016, s. 430-431.

⁴⁷ Hüseyin, Taha, *Fitnetül-Kubra*, Daru'l-Meârif, Mısır, s. 204.

⁴⁸ Mehmet, Akbaş, Hz. Ömer'in Kırbaç, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15:1, 2010, s. 68.

⁴⁹ Eş-Şura 23/38.

⁵⁰ Apak, İslam Tarihi, II, 91.

⁵¹ İbn Hişam, Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişam b. Eyyüb el-Himyerî, *Siret-i İbn Hişam*, Tercüme: Hasan Ege, Ravza Yayınları, İstanbul 2013. s. 355.

giyi takip etmiş, işlerinde arkadaşlarına danışmıştır. Hz. Ömer'i de kendi müşavirleri arasına dâhil etmiştir.⁵²

Hz. Ömer, yönetim bakımında kendisinden önceki iki yöneticiyi takip etmiş ve işlerinde istişare ile hareket etmiştir. Bir konuda karar alacağı zaman ashabın ileri gelenleri ile istişare eder ve bu istişarenin neticesinde karar alırdı. Kadisiye savaşıdan önce düşman kuvvetlerin çokluğu kendisine haber verilince nasıl hareket edilmesi noktasında istişare etmiştir. Kendi düşüncesi bizzat komutan olarak ordunun başında savaşa gitmekti. Ancak yapılan istişareler sonucunda bu kararından vaz geçmiştir.⁵³ Benzer bir uygulamayı Nihavend savaşında da görmekteyiz.

İstişareye sadece savaş konularıyla sınırlı tutmayıp devleti ilgilendiren bütün konuları kapsamaktaydı. Irak'ın fethedilmesinden sonra arazinin nasıl değerlendireceğini, Emvas taununda Şam'a gidip gitmeme konusu, divan teşkilatının kurulması meselesi istişare uygulamalarına örnek verilebilir.⁵⁴ Ayrıca devlet işlerinin artması nedeniyle kendi geçimini sağlamak için çalışmaya zamanı kalmayınca ashabla kendisine tayin edilecek maaşın miktarını istişare etmiştir.⁵⁵

Hz. Ömer, yönetimi boyunca istişareye önem vermiş ayrıca atamış olduğu görevlilere de tavsiye etmiştir. Bu durum yönetime gelecek tenkitleri en aza indirdiği gibi aynı zamanda toplumda huzurun artmasına sebep olmuştur. Çünkü bu sayede daha isabetli kararlar alınmıştır.

7- Eleştirilere Açık Olması

İnsan yanılma potansiyeli olan bir varlıktır. Bu açığını başkalarının bakış açısıyla görebilir ve düzeltebilir. Eleştiri olarak adlandırılan bu mekanizma kişiye yanlışını görme fırsatı verir. Hz. Ömer'in yönetim dönemine baktığımızda onun eleştirilere açık olduğunu anlamaktayız. Aslında sert mizaçlı biri olmasına rağmen Allah karşı sorumluluk bilinci ve O'na hesap vereceğine dair olan mesuliyet duygusu onu sert ve haşin davranışlardan uzak tutmuştur.⁵⁶ Ayrıca haklı bulduğu eleştirilere kulak vermiş ve gereğini yapmaya gayret göstermiştir. Eleştiriye açık olması yanlışlarını görme fırsatı sunduğu kadar halkı huzursuz etmeden söz konusu yanlışları dönme imkânı da sağlamıştır.

⁵² Taberî, *Tarihü't-Taberî*, III, 430.

⁵³ Taberî, *Tarihü't-Taberî*, III, 480-481.

⁵⁴ Apak, *İslam Tarihi*, II, 92.

⁵⁵ İbn Esir *el-Kamil fit Tarih II*, 440-441.

⁵⁶ Mustafa, Fayda, "Ömer", *DİA*, c.34, s. 47.

O, eleştiri konusundaki tutumunu şöyle ifade etmiştir: “*Bana insanların en sevimsisi, ayıplarını ortaya çıkarıp önüme koyandır.*”⁵⁷ Yüzüne hatalarını söyleyeni azarlamaz aksine eleştiride haklılık payı varsa düzeltmeye çalışmıştır. Hz. Ömer gece dolaşırken bir evde bazı kişilerin içki içtiğine şahit olmuştur. Sabah olunca ev sahibini çağırmış ve niçin içki içtiğini sormuştur. Adam, kendisinin içki içtiğini nereden öğrendiğini kendisine sormuştur. Bizzat şahit olduğu cevabını alan adam Hz. Ömer’e, “*Hz. Peygamber’in evleri gözetlemeyi yasakladığını*” hatırlatmıştır. Bunun üzerine Hz. Ömer adamı serbest bırakmıştır.⁵⁸

Yine Hz. Ömer bir gece Medine’nin dışında gezinirken bir ateş görmüştür. Beraberinde bulunan Eslem ile birlikte ateşin yakıldığı yere gitmiştir. Ateşin üstünde bir kazan kaynatılmaktaydı. Yanında ağlayan çocuklar da bulunmaktaydı. Hz. Ömer kadına durumlarını sormuş kadın da gecenin soğğundan sıkıntı çektiklerini belirtmişti. Çocukların niçin ağladığını sorunca, açlıktan ağladıkları cevabını alır. Bunun üzerine Hz. Ömer tencerede neyin piştiğini sordu. Kadın kazanda yemeğin olmadığını çocukları uyutana kadar böyle avuttuğunu söyledi. Kadın Allah’ın kendisi ile Ömer arasında hakem olduğunu söyleyince, Hz. Ömer, “*Halifenin sizin hâlinizden nasıl haberi olsun*” yanıtını vermiştir. Kadın, “*Bizim yönetim işlerimizi üzerine alsın da neden bizim bu hâlimizden gafil olsun*” dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer kadına cevap vermeden arkadaşıyla birlikte Beytülmale gidip kadın ve çocukları için erzak getirmiş ve çocukları bizzat kendisi doyurmuştur.⁵⁹

Bir defasında Hz. Ömer hutbede kadınların mehir miktarlarının fazla olduğunu söylemiş ve bunu aşağı çekmeleri gerektiğini vurgulamıştır. Bunun üzerine kadının biri duruma itiraz etmiş hakları olan bu miktara müdahale edemeyeceğini söylemiş ve delil olarak da Nisa Suresi’nin 50. ayetini göstermiştir.⁶⁰ Bunun üzerine Hz. Ömer yanıldığını kabul etmiş ve mehir miktarına karışmaktan vaz geçmiştir.⁶¹

Hz. Ömer yapılan eleştirileri dikkate almış ve hatta kendisine hatalarının söylenmesini teşvik etmiştir. Bu durum ona hatalarını görme imkânı

⁵⁷ İbn Sa’d, *Kitabü’t-Tabakati’l-Kebir*, III, 283.

⁵⁸ İbn Esir, *el-Kamil fit’Tarih*, II, 453.

⁵⁹ İbn Esir, *el-Kamil fit’Tarih*, II, 453-454.

⁶⁰ En-Nisa 4/20 “Eğer bir eşin yerine başka bir eş almak isterseniz, öbürüne (mehir olarak) yüklerle mal vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın. İftira ederek ve açık günaha girerek mi verdiğinizizi geri alacaksınız.”

⁶¹ Ebu Davud, “Nikâh”, 28, Geniş bilgi için: Halit Çil, Ömer’ini Arayan Yüzyıl, Timaş Yayınları, İstanbul 2017, s. 176.

vermiştir. Hatalarından vaz geçmek suretiyle halk ile çekişmemiştir. Bu sayede halkın ona olan güveni artmıştır.

8- Halka İyi Davranması

Hiz. Ebu Bekir vefatına yakın Abdurrahman b. Avf'ı çağırmiş ve Hiz. Ömer hakkında ne düşündüğünü sormuştu. Abdurrahman, Onun sertliğinden çekindiğini belirtmişti. Buna karşın Hiz. Ebu Bekir bu durumun kendisinin yumuşak davranmasına bağlamıştır. O, dengeyi kurmak için Halife'nin müsamaha gösterdiğine sert, sert davrandığına da yumuşak davranmıştı.⁶² Hiz. Ömer de Hiz. Ebu Bekir'in beklentisinin doğru çıkarmış, "İyi davrananlara karşı iyi, kötü davrananlara karşı sert bir şekilde muamele yapacağını" belirtmiştir.

Atamış olduğu valilerin de halka karşı iyi davranmasını defalarca tekrarlamıştır. Hiz. Ömer şöyle derdi: "Ben valilerimi sizi dövsünler, haysiyetlerinizi rencide etsinler ve mallarınızı alsınlar diye idarenize tayin etmedim. Ancak ben onları Rabbinizin Kitabını ve Peygamber'imizin sünnetini size öğretsinler diye tayin ettim. Her kime valisi bir haksızlık ederse benim buna asla iznim yoktur. Böyle bir şahıs, muhakeme için bana gelsin ki, onun hakkını o validen alayım."⁶³ Valilerden, halka eziyet verecek her türlü davranıştan uzak durmalarını istemiş ve onların sorunlarını çözmek için çaba sarf etmelerini talep etmiştir. Onun hayatında buna dair örnekleri çokça görebilmekteyiz.

Hurkus,⁶⁴ Ahvaz dağlarına yerleşti, ancak Müslümanlar aralarındaki anlaşmazlıkları ona kadar götürmekte zorlukla karşılaşıyorlardı. Hiz. Ömer bunu haber alınca kendisine mektup yazarak düzlüğe inmesini emretti. Ne bir Müslümana ne de bir anlaşmalıya herhangi bir zorluk çıkarmamasını tembih etti.⁶⁵

Ammar b. Yasir sahabenin ileri gelenlerinden olmasına rağmen valiliğinin yaptığı Kufe halkı ile arasında sorunlar ortaya çıkınca onu görevden almıştı. Kufe halkına kimi vali olarak görmek istediklerinin sorunca onlar Ebu Musa'yı istediklerini belirtmişlerdir. Bunun üzerine Ebu Musa Kufe'ye vali olarak atanmıştır.⁶⁶

Yine halka icraatlarıyla zarar verebilecek yöneticilerin görev yapması-

⁶² Taberî, *Tarihü't-Taberî*, III, 428.

⁶³ İbn Sa'd, *Kitabü't-Tabakati'l-Kebir*, III, 261, İbn Esir, *el-Kamil fit'Tarih*, II, 451.

⁶⁴ Hiz. Ömer'in Ahvaz'a vergi amili olarak gönderdiği kimsedir.

⁶⁵ İbn Esir, *el-Kamil fit'Tarih*, II, 389.

⁶⁶ İbn Esir, *el-Kamil fit'Tarih*, II, 433.

na müsaade etmemiştir. Hz. Ömer'e Basra'nın fethedildiği haberi ulaştırıldığı anda, “*şehre kimin amir olarak bırakıldığını sordu.*” Utbe b. Ğazvan, Mucaşi b. Mesud diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Ömer, “*Sen göçebe birisini şehirli birisinin başına amir mi yaparsın?*” diyerek çıkmış ve görevinin başına dönmesini emretmiştir.⁶⁷ Hz. Ömer toplumların yapısını göz önünde bulundurarak, bedevi birinin şehirli halkı yönetmede sıkıntı çıkarabileceğini ön görmüştür.⁶⁸

Hz. Ömer ordu komutanı olarak gönderdiği Seleme b. Kays el-Eş'ari'ye şöyle demiştir: “*Eğer düşmanınız bir kaleye sığınıp da Allah'ın ve Resulü'nün hükmü üzerine teslim olmayı teklif ederse onların bu tekliflerini kabul etmeyiniz. Sizin Allah'ın ve Resulü'nün hükmü arzuları üzerine davranıp davranmayacağınızı o anda bilemezsiniz. Onlarla savaşırken zulmederek insanları öldürmeyiniz. Aynı şekilde çocukları öldürmeyiniz ve kulak burun gibi organları kesmeyiniz.*”⁶⁹

Amr b. As Hz. Ömer'e “*Ey müminlerin emiri! Eğer senin valilerinden birisi Müslüman birisini terbiye etmek için hırpalayacak veya yönetirken her hangi birini dövecek olursa aynı şekilde ona kısas uygular mısın?*” Hz. Ömer de cevaben : “*Evet, Ömer'in nefisini kudret elinde tutan Allah'a yemin ederim ki mutlaka kısas uygulayım. Resûlullah (S:A:V) kendi nefsi için kısas uyguladığını göreyim de nasıl olur böyle bir Müslüman uğramış olduğu zulmü ondan giderip kısas uygulamayayım?*” demiştir.⁷⁰

Hz. Ömer halkın sıkıntılarını hissedebilmek için onların maruz kaldığı sıkıntılara kendisini de maruz bırakmıştır. Hicretin 18. yılında (M. 639/640), büyük bir kıtlık baş göstermişti. Bu yıla Remâda yılı denilmiştir. Hz. Ömer yağmur yağıp bolluk oluncaya kadar yağ, süt ve etin tadına bakmamaya yemin etmişti. Nihayet pazara bir tulum yağ ve bir tulum süt gelmişti. Hz. Ömer'in bir kölesi bunları kırk dirheme satın alarak Hz. Ömer'e getirdi ve ona: “*Ey müminlerim emiri! Allah artık senin yeminini yerine getirmiş, ecrini yüceltmıştır. Çarşıya bir tulum yağ ve bir tulum süt geldi, ben de onları kırk dirheme satın aldım*” dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer kendisine: “*Sen oldukça aşırı gitmişsin ve bunları pahalı almışsın. Haydi bunları sadaka olarak dağıt. Ben israf sayılabilecek bir şeyi yemekten hoşlanmıyorum*” diye emir verdi ve arkasından da ekledi: “*Onlara gelen musibet bana da gel-*

⁶⁷ İbn Esir, *el-Kamil fit'Tarih*, II, 336.

⁶⁸ Sallabi, Hz. Ömer, 405.

⁶⁹ İbn Esir, *el-Kamil fit'Tarih*, II, 446.

⁷⁰ İbn Esir, *el-Kamil fit'Tarih*, II, 502.

*meyecek olursa ben raiyemin durumuyla nasıl ilgilenme imkânı bulacağım.*⁷¹ Hz. Ömer atamış olduğu valilerden de görev esnasında gösterişten uzak bir yaşam tarzı yaşamalarını talep etmiştir.⁷²

Hz. Ömer şöyle derdi: “Eğer ben hayatta kalacak olsaydım şöyle bütün İslam ümmeti içinde dolaşır her türlü ihtiyaçlarını öğrenirdim. Çünkü bu ümmetin valileri onların bütün ihtiyaçlarını gidermemektedirler, biliyorum. Diğer taraftan ümmetin bu fertleri de bana ulaşamıyorlar. İşte ben ta Şam'a kadar gidip orada iki ay kalsam, sonra Cezire'de iki ay kalsam; sonra Mısır, Bahreyn, Basra ve Kûfe'ye gidip de her birinde ikişer ay kalsam ve oradaki Müslümanların hallerini öğrensem. Vallahi böyle bir seyahat ne kadar mükemmel olur.”⁷³

Hz. Ömer'in halka karşı muamelesi toplumda güven ortamını sağlamıştır. Bu durum ona karşı itaati üst seviyeye çıkarmıştır. Ayrıca halkın durumunu anlamak için onların maruz kaldığı sıkıntılara kendisi de maruz kalmıştır. Böylece sosyal olaylar kontrolden çıkmadan önlem alma şansına sahip olmuştur.

SONUÇ

Hz. Ömer tarihte ender rastlanan bir yönetim sergilemiştir. Dünya tarihinin en hızlı fetihlerinin yaşandığı bir dönem olmasına rağmen minimum düzeyde sorunla karşılaşmıştır. Toplum barışının yüksek olmasında dönemin yönetim ilkeleri önem arz etmiştir. Hz. Ömer ilkelerini İslam dininden alan bir devleti yönetmiştir. Yöneticinin bilgi donanımının çok önemli olduğu gerçekliğinden hareketle o, bir bilge idi. Din konusundaki bilgisi takdir edilmiştir. Bilgili olmanın yanında bu ilkelere son derece sadık kalmış ve hayatını İslam dininin prensiplerine göre şekillendirmiştir. Bu yaşam biçimi ona dinin ilkelerine uymaması şeklinde eleştirilerin gelmesini engellemiştir.

O, halife olduğu için sevinmemiş ve görevin yükümlülüğünün ağırlığından bu görevi hakkıyla yerine getirmediğini düşünmüştür. Hilafet makamını kendisi ve ailesi için bir geçim kaynağı olarak görmemiş tam aksine bu görevden dolayı kendisinin ve ailesinin mağduriyet yaşadığını belirtmiştir. O, akrabalarından hiç kimseyi önemli bir göreve getirmemiş ve ailesine de devlet imkânlarından hakları dışında hiçbir şey vermemiştir. İn-

⁷¹ İbn Esir, *el-Kamil fit'Tarih*, II, 396-397.

⁷² Sallabi, Hz. Ömer, 407.

⁷³ İbn Esir, *el-Kamil fit'Tarih*, II, 451.

sanlara bir şeyi yasaklayacağı zaman önce kendi nefesinden ve ailesinden başlarmıştır. Bundan dolayıdır ki, Hz. Ömer'e bu bağlamda eleştiri gelmemiştir.

Devleti yönetmede istişareye önem vermiştir. Devlet meselelerinde arkadaşlarına danışmış ve çıkan sonuca göre hareket etmiştir. İstişareyi atadığı vali ve komutanlardan da istemiştir. Bu uygulama daha isabetli kararların alınmasına, karardan çıkacak sonucun daha fazla kişinin sorumlu tutulmasına ayrıca diğer insanları da sürece dâhil edilerek kararların meşruyetini sağlamaya çalışmıştır.

Hz. Ömer'in önem verdiği diğer bir ilke ise kabile dengesini sağlamaktır. O, her kabileden yetenekli kişileri göreve getirerek yönetime bütün kabileleri ortak etmeye çalışmıştır. Bu uygulama muhalif grupların oluşmasını büyük oranda önlemiştir. Bununla birlikte kendi kabilesinden hiç kimseyi göreve getirmemiştir.

Hz. Ömer, halka iyi davranmış, onların sorunlarını tespit etmek için elinden gelen her çabayı göstermiştir. Vali ve ordu komutanları hakkında farklı kanallarla bilgi almış ve sorun çıkaranları görevden almıştır.

Hz. Ömer görevlendirdiği kişileri teftiş etmeyi ihmal etmemiştir. Bu sayede valilerin keyfi davranmasını engellemiş ve yöneticilerden dolayı halk arasında huzurun bozulmamasını sağlamıştır.

Bütün bu davranışlar Hz. Ömer döneminin başarılı bir şekilde geçmesine sebep olmuştur.

KAYNAKÇA

Akbaş, Mehmet, Hz. Ömer'in Kırbacı, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15:1, 2010, (57-70)

Apak, Adem, *Asabiyet*, Ensar Yayınları, İstanbul 2016.

....., *İslam Tarihi*, Ensar Yayınları, İstanbul 2013.

Azimli, Mehmet, Hz. Ömer, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2013.

Cabirî, Muhammed Âbid, *Arap-İslam Siyasal Aklı*, Tercüme: Vecdi Akyüz, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2001.

Çil, Halit, *Ömer'ini Arayan Yüzyıl*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017.

Fayda, Mustafa, *Dört Halife Dönemi*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2014.

Fayda, Mustafa, "Ömer", *DİA*, c.34, s.44-51.

Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, Tercüme: Mehmet Yazgan, Beyan Yayınları, İstanbul 2012.

- İbn Hişam**, Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişam b. Eyyüb el-Himyerî, *Siret-i İbn Hişam*, Tercüme: Hasan Ege, Ravza Yayınları, İstanbul 2013.
- İbn Esir**, Ebu'l-Hasan İzzeddin Ali b. Ebi'l-Kerem, *el-Kamil fit'Tarih*, Tahkik. Ebi'l-Fida Abdullah Kadi, Daru'l-kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1978.
- İbn Sa'd**, Muhammed b. Sa'd, b. Menî el-Haşimî, el-Basrî, *Kitabü't-Tabakati'l-Kebîr*, Tahkik: Ali Muhammed Ömer, Mektebetü'l-İshancî, Kahire 2001.
- Numanî**, Mevlana Şibli, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, Tercüme: Yusuf Karaca, İz Yayıncılık, İstanbul 2005.
- Sallabî**, Ali Muhammed, *Hiz. Ömer*, Çeviren: Mehmet Akbaş, Ravza Yayınları, İstanbul 2016.
- Sarıçam**, İbrahim, *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, DİB Yayınları, Ankara 2014.
- Sharifah**, Hayaati Syed Ismail al-Qudsy, *Effective Governance in the Era of Caliphate `Umar Ibn Al-Khattab*, European Journal of Social Sciences – Volume 18, Number 4/2011, (612-624).
- Şulul**, Kasım, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebi*, Ensar Yayınları, İstanbul 2014.
- Taberî**, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Tarihü't-Taberî*, Tahkik: Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, Darü'l-Mearif, Mısır.
- Taha**, Hüseyin, *Fitnetü'l-Kubra*, Daru'l-Meârif, Mısır.
- Ya'kubî**, Ahmed b. Ebi Ya'kub el-Abbasi, *Tarih'ül-Yakubî*, Matbei'l-Beril, Leiden 1883.
- Zeydan**, Corci, *Tarihu'l-Temedduni'l-İslamî*, Daru'l-Mektebet-i Hayat, Beyrut.